HISTORISCHE ANALYSE KAZERNETERREINEN

VELUWSE POORT

Historische analyse kazerneterreinen

Veluwse Poort

Gemeente Ede, afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling, cluster Ontwerp

November 2010

Met medewerking van: P.J.A. Lommen (cultuurhistorie, gemeente Ede)
B. van Leeuwen, R. Luca, A.G. van de Riet (stedenbouw, gemeente Ede)
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Braaksma & Roos Architecten
Monumentencommissie Ede

Foto's, kaarten, tekeningen: G.J. Koster, B. van Leeuwen, P.J.A. Lommen, R. Luca
Gemeentearchief Ede

COLOFON

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING PAG. 04
Aanleiding
Hoe verder
Leeswijzer

MAURITS-ZUID PAG. 06
Historisch perspectief
Verwerking

MAURITS-NOORD PAG. 12
Historisch perspectief
Verwerking

ELIAS BEECKMAN PAG. 18
Historisch perspectief
Verwerking

SIMON STEVIN PAG. 24
Historisch perspectief
Verwerking

Simon Stevin
Elias Beeckman
Maurits-Noord
Maurits-Zuid

INLEIDING

Inleiding

Voorliggend document is een vervolg op de Notitie Cultuurhistorie, Plangebied Ede-Oost uit 2004. De Notitie Cultuurhistorie beoogt vooral om vanuit de cultuurhistorische discipline ontwerpgerichte ideeën aan te leveren voor de planontwikkeling in de Veluwse Poort. Onder de Veluwse Poort vallen de aan de oostzijde van de kern Ede gelegen kazerneterreinen, het Enkaterrein, het station en spoorzone en de Kop van de Parkweg. De in de notitie Cultuurhistorie uitgewerkte ideeën zijn in dit document stedenbouwkundig vertaald met als doel bouwstenen aan te leveren voor het ruimtelijke ontwerp van de kazerneterreinen. De cultuurhistorische identiteiten van de kazerneterreinen vormen een inspiratie voor de toekomstige ontwikkelingen van de Veluwse Poort.

Aanleiding

In het oostelijke gedeelte van de kern Ede zijn de kazerneterreinen gelegen. In 1906 trokken de eerste soldaten in de kazerne Maurits-Zuid, in de decennia daarna breidden de kazernes zich langs de randen van de stad uit naar het noorden. Zo ontstonden de kazernecomplexen Maurits-Noord, Elias Beeckman en Simon Stevin. De laatste twee werden gebouwd vanaf 1938. In totaal is het terrein 100 hectare groot. Op dit moment centraliseert Defensie haar activiteiten en daardoor zullen de kazernes in het oosten van Ede worden afgestoten. De gemeente is per 1 januari 2011 eigenaar van de kazerneterreinen.

De kazernecomplexen hebben een sterke identiteit welke de basis zal vormen van het stedenbouwkundige plan. Er worden ongeveer 2.150 woningen gebouwd en 65.000 m² aan monumenten en karakteristieke gebouwen herontwikkeld. De basis voor het ontwikkelingsplan zal onder andere bestaan uit een historische analyse van de kazerneterreinen en de stedenbouwkundige verwerking daarvan.

Hoe verder

Het historisch onderzoek biedt handvatten voor de toekomstige ontwikkelingen op de kazerneterreinen in Ede. De stedenbouwkundige opzet en verschijningsvorm geven het gebied een uniek karakter. Door de oorspronkelijke opbouw van de kazernecomplexen te doorgronden en uit te werken in een hedendaags ontwerp wordt de basis gelegd voor een nieuw stadsdeel met karakter. Als geheel kan de herontwikkeling van de Veluwse Poort een belangrijke bijdrage leveren aan de merkbouw van Ede als voormalige garnizoenstad met tal van (voormalige) militaire relicten. Denk daarbij bijvoorbeeld ook aan het schietkamp in Harskamp (ISK), de voormalige Fliegerhorst Deelen en de Ginkelse heide in relatie tot de bevrijdingsoperatie Market Garden.

Leeswijzer

Het totale gebied is op te delen in vier kazernecomplexen, te weten Maurits-Zuid, Maurits-Noord, Elias Beeckman en Simon Stevin. Per deelgebied wordt op de hieropvolgende pagina’s eerst de historische context uiteengezet. Vervolgens wordt de historische opbouw van het betreffende complex in kaart gebracht. Tot slot wordt de stedenbouwkundige verwerking van de historische opbouw weergegeven. De architectonische verwerking van de oudbouwen is een opgave die pas daarna, in nauwe afstemming met Monumentenzorg, tot stand zal komen.

MAURITS - ZUID

De bouw van Maurits-Zuid, het oudste kazernecomplex, is te bezien als een direct uitvloeisel van de instelling van de algemene dienstplicht in 1901.Het Ministerie van Oorlog gaf de voorkeur aan Ede wegens de aanwezigheid van een goed bereikbare locatie en de nabijheid van geschikte oefenterreinen. Nabij het spoor verrezen tussen 1904 en 1906 naar een ontwerp van kapitein J.L.H. van Holk twee voor die tijd ongekend hoge en langgerekte kazernegebouwen, in 1934 tot “Maurits-” en “Johan Willem Frisokazerne” gedoopt. De infanteriekazernes werden opgetrokken in een bouwstijl die overwegend invloeden vertoont van de neorenaissance.

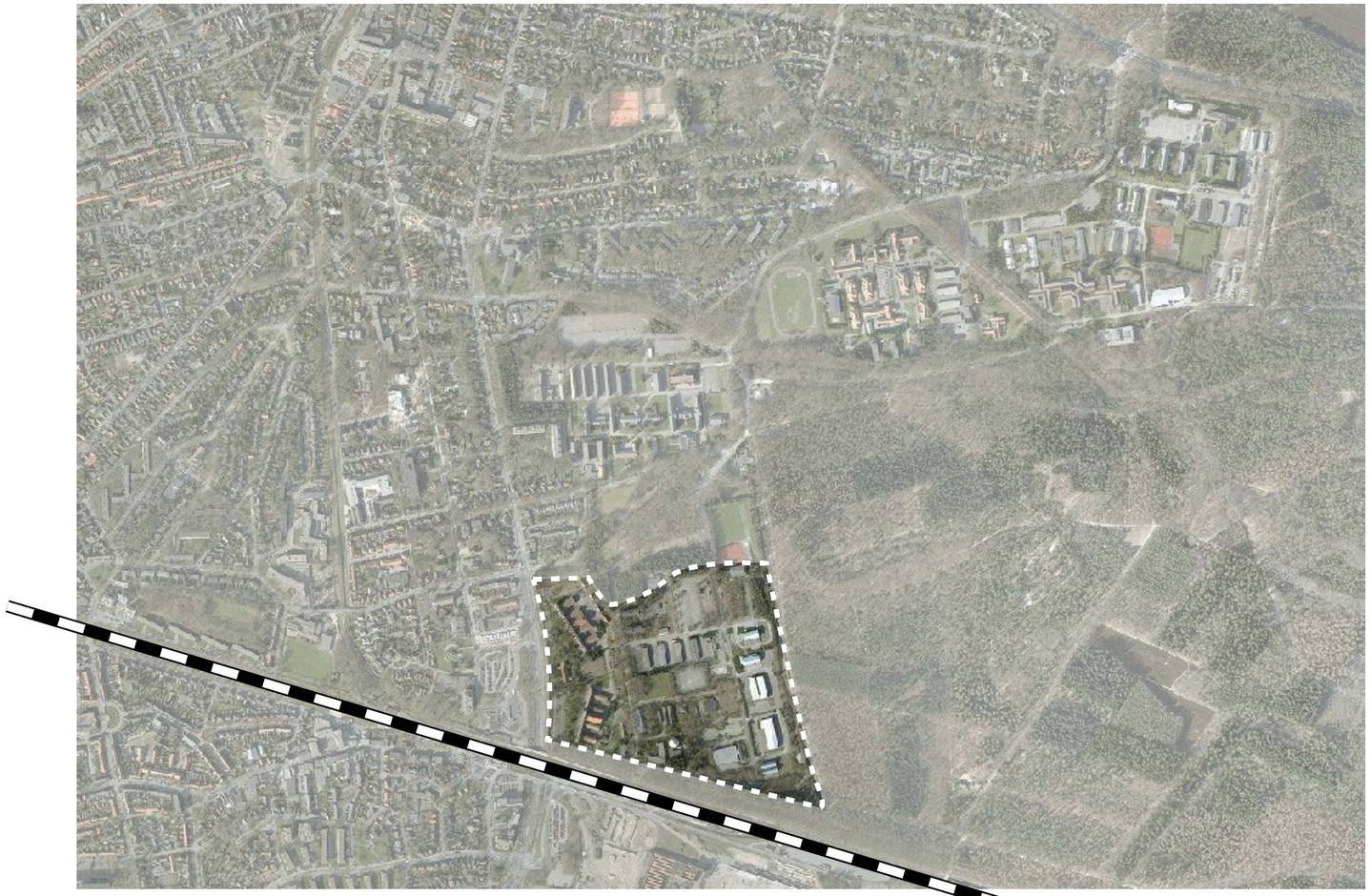

Luchtfoto huidige situatie

Aanvliegfoto vanaf westzijde

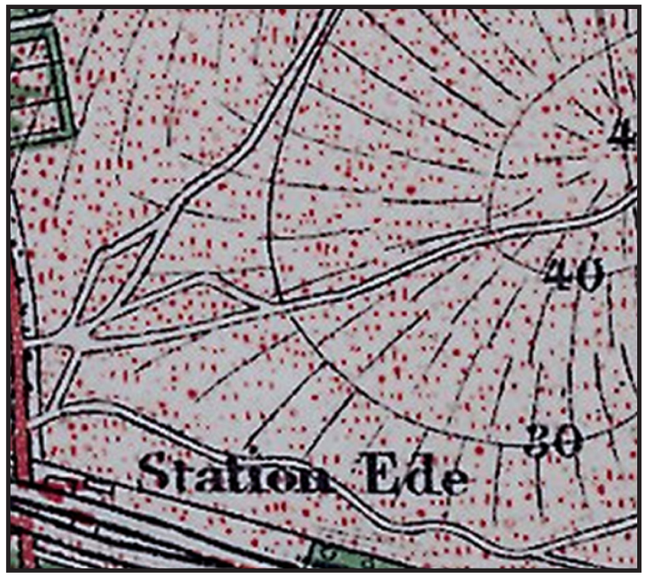

Situatie 1900

Situatie na oplevering hoofdgebouwen

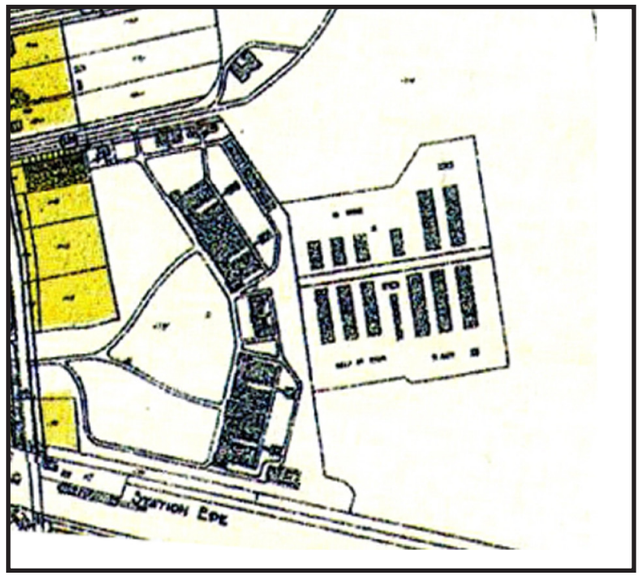

Situatie 1924

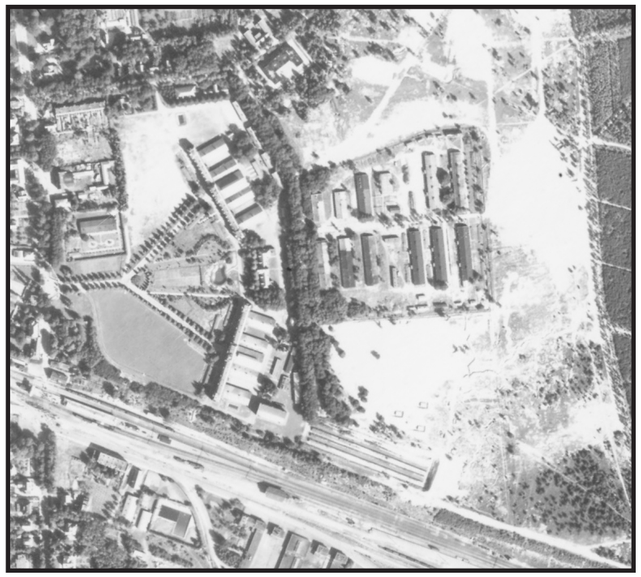

Situatie 1944

De eerste kazernes werden vanaf 1904 direct aan het spoor opgetrokken voor de infanterie in neorenaissance stijl. Typologisch behoren ze tot de hoofdgroep van het zogenaamde 'lineaire type', waarvan in Ede twee verbeterde varianten worden gebouwd: in hoofdlijnen blijft de bouw daarbij lineair, maar voor de legering van de infanteristen wordt gekozen voor achtervleugels haaks op het hoofdgebouw. Dit is feitelijk een eerste poging om enkele functies beter van elkaar te scheiden, in dit geval de dienstvertrekken van de manschappenverblijven, waarmee een eerste decentralisatie tot stand gekomen van het vrij gesloten lineaire type. Deze gedecentraliseerde lineaire bouw wordt ook wel het 'type du genie' genoemd, en is in Nederland in verscheidene plaatsen gerealiseerd.

Het kazernecomplex werd gesitueerd op een licht hellend terrein dat voor de hoofd- en bijgebouwen gedeeltelijk werd geëgaliseerd. Door de egalisatie ontstonden met name voor en achter de kazernes steilrandjes, die thans nog voor een deel aanwezig zijn. Het terrein werd strak symmetrisch aangelegd, met een (gedeeltelijk denkbeeldige) middenas. De overige bijgebouwen lagen terzijde van en achter de kazernes die ook wat betreft architectuur duidelijk de hoofdgebouwen waren. Vanaf de Stationsweg liep een toegangsweg die eerst volgens de symmetrieas recht op het complex aan ging, maar later splitste in twee wegen die elk naar één der kazernes leidden. Daar sloten beide takken aan op een weg die rond de kazernegebouwen liep. Aan de noordkant verliep de toegang via de (openbaar toegankelijke) Berkenlaan, die al gedeeltelijk vóór de bouw van de kazernes aanwezig was. De uit de bouwtijd daterende vrij formele groenaanleg en boomaanplant leverde jaren later een rijk groen beeld op. Achter de steilrand werd in verband met de mobilisatie al vrij snel een barakkenkamp opgetrokken, waarbij de opstallen als bij een Romeinse 'decumanus maximus' ter weerszijden van een centrale as werden gesitueerd. Het oorspronkelijk tussen de hoofdgebouwen gesitueerde kantinegebouw werd in 1948 gesloopt en vervangen door een blokvormig ketelhuis; het vervult een pioniersrol als een van de zeer vroege voorbeelden van wijkverwarming in Nederland. Het voorterrein werd heringericht met een exercitieterrein en onder andere voorzien van een vlaggemast met sculptuur. Ten noordoosten van de hoofdgebouwen werd later een stormbaan aangelegd.

Zowel de bebouwing als de inrichting laten zien dat er in de loop der jaren een voortdurende aanpassing heeft plaatsgevonden: de symmetrische terreininrichting ging daarbij goeddeels verloren, een fors deel van het voorterrein werd afgesneden, de samenhang tussen de militaire woningen rond de Eikenlaan en het militaire gebied vertroebelde, en met de monumentale entree aan de Stationsweg en herinneringslantaarn moesten wijken voor nieuwe toegangen. De huidige ruimtelijke situatie van het kazernecomplex maakt vooral de indruk van voortdurende ad-hoc planning, waarbij nauwelijks rekening is gehouden met de oorspronkelijk aangelegde structuur. Het resultaat van de voortdurende aanpassingen is een terrein waarin een hiërarchische opbouw ontbreekt. Herontwikkeling van het terrein biedt een kans om de verstoorde en vertroebelde aanleg, en dan met name de symmetrie in ontsluiting en bebouwing, weer nadrukkelijker in het zicht te brengen en waardevolle structurerende lijnen, groenelementen en terreinkenmerken in de planvorming te integreren en/of te versterken. De schaal en maat van de bouwvlakken waarop de hoofdgebouwen werden gerealiseerd (plateau's) kunnen als handvat worden gebruikt voor de verkaveling van het oplopende landschap richting Veluwe.

Van belang is verder de Gelderse molenverordening, aangezien een deel van het plangebied valt onder de biotoop van de keetmolen aan de Stationsweg. Deze verordening richt zich op het behoud of het herstel van 'molenbiotopen', dat wil zeggen de directe omgeving van molens die van belang is voor de windvang en het herkenbaar houden van de molenomgeving, door voorwaarden te stellen aan bebouwingsafstanden en -hoogten wanneer in de nabijheid van een molen of molenrestant bouwwerken of groene elementen worden opgericht, gewijzigd of aangelegd.

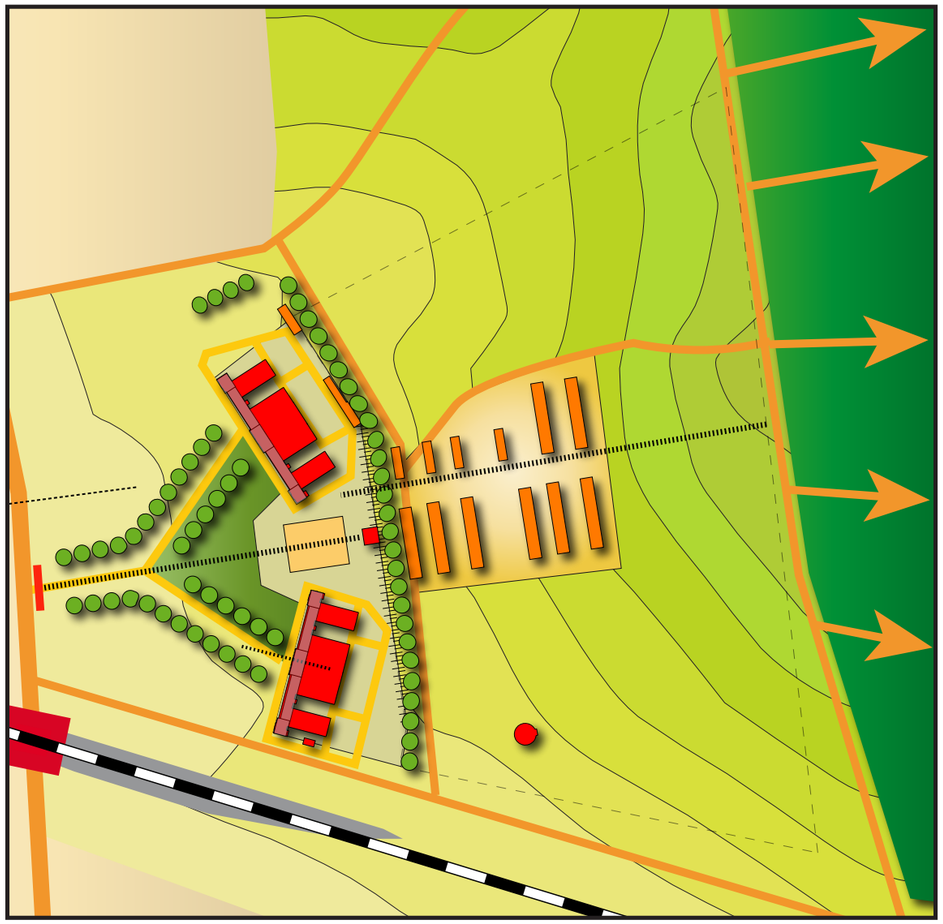

Historische opbouw en kwaliteiten

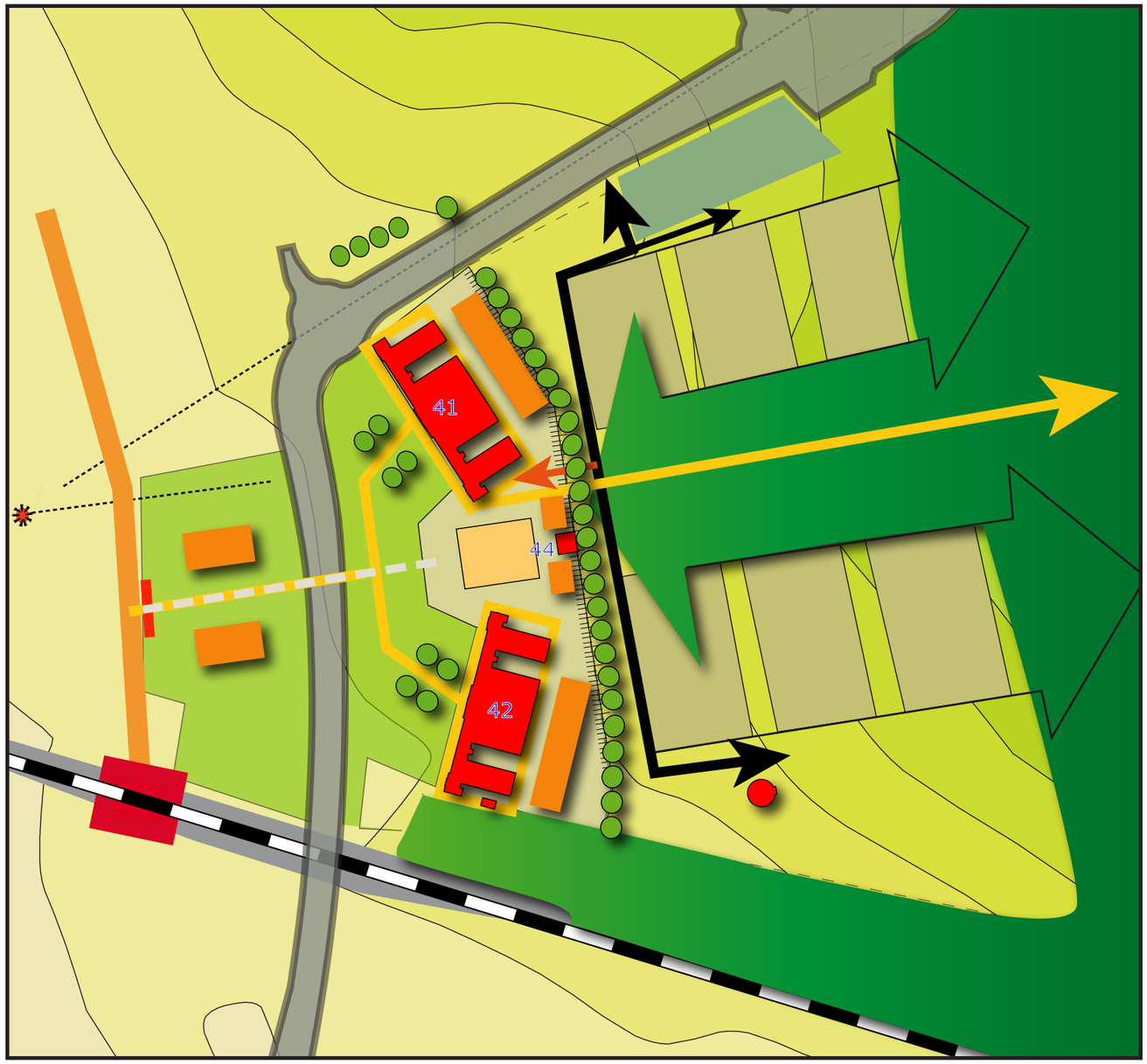

Stedenbouwkundige verwerking

Cultuurhistorische bouwstenen	Stedenbouwkundige verwerking
Voorzijde	
▪ beleving / kennismaking complex vond oorspronkelijk plaats vanaf de westzijde	▪ voetgangersbrug op as kazernes als nieuwe toegang herstelt deze oriëntatie
▪ symmetrische opbouw vanuit de voorzijde was een leidende ontwerpgedachte	▪ symmetrische opbouw terrein wordt versterkt en is leidend bij herinrichting
▪ bij aanpassing hoogteprofielen voorzijde (talud) aansluiting zoeken bij oorspronkelijke hoogten en ontwerp; dit houdt de herinnering aan de egalisering van het oorspronkelijk geaccidenteerde terrein levend en verhoogt de monumentale werking van de gebouwfronten	▪ aansluitende hoogtes naar stationsplein worden hersteld ▪ Parklaan doorsnijdt schuin aflopend voorterrein
▪ behoud representatieve openheid van voorterrein (latere bebouwing op voorplein slopen, niet vervangen door nieuwbouw) ▪ de oorspronkelijke groenaanleg kende eerder een formele dan een landschappelijke signatuur, met deels laanbegeleidende beplanting (afstemmen met inventarisatie historische beplanting)	▪ bebouwing uit jaren '40 op de voorzijde van het terrein wordt gesloopt ▪ voorzijde terrein wordt representatief ingericht, onder meer door behoud oorspronkelijke laanbegeleidende beplanting
▪ markante oorspronkelijke entree naar het complex (hekwerk, grote pijlers, lantaarns, wachthuisjes, achtergelegen zichtas) is thans geheel verdwenen	▪ toegang tot het complex, ter plaatse van huidige stationsplein, zal (stedenbouwkundig / architectonisch / conceptueel) opnieuw worden geaccentueerd ▪ op Stationsplein Noord nieuwe bebouwing van zekere maat en hoogte in een Angelsaksische campus model, representatief naar Parklaan, voetgangersbrug sluit aan op de Stationsweg
Middenzone	
▪ voormalige appèlplaats herkenbaar houden met behoud van openheid en vlaggenmast (overmaat reduceren middels nieuwe functies en/of groenaanleg)	▪ nieuw open plein als verblijfsgebied, met eronder parkeren; vlaggenmast inpassen ▪ beëindiging plein op ketelhuis en nieuwe belendingen
▪ markeren van locatie voormalige zij-entree voor militairen per spoor	▪ geen verdiept liggend deel met monumentale trap bij station ▪ opgang vanaf station onder spoor met typisch Edese "trapakkers"
Achterzijde	
▪ steilrand herinnert aan de plaatselijke egalisering van het oorspronkelijk geaccidenteerde terrein / 'dienbladpatroon'	▪ steilrand inclusief beplanting inpassen en accentueren ▪ achterzijde terrein wordt meer functioneel ingericht, door middel van functionele inrichting; verhard/gras
▪ bouw infanteriekazernes (lineaire bouw) introduceerde dankzij de indertijd ongekende schaal en maat de eerste stedelijkheid in Ede	▪ schaal en maat van de bouwvlakken waarop de hoofdgebouwen werden gerealiseerd (plateau's) worden als handvat gebruikt voor de verkaveling van het landschap richting Veluwe ; plateaus achter kazernes, min of meer autonoom in hoogtelijnen
▪ thans nog aanwezige weg vormde de centrale ontsluiting van het achtergelegen barakkenkamp	▪ Gebruik maken van oorspronkelijke infrastructuur vanuit de steilrand richting Veluwe; ontsluiting terrein aan de achterzijde via deze weg
▪ bouwvlak van het voormalige barakkenkamp achter steilrand blijft 'leesbaar' (bijvoorbeeld door dit nu juist open te houden)	▪ axiale benadering achterzijde met een brede groenstrook als hart, ondersteund met hogere bebouwing, richting de Veluwe
▪ stormbaan	▪ transformatie / inpassing
▪ molenbiotoop Keetmolen Stationsweg	▪ rekening houden met eventuele belemmeringen voor de windvang

Opstallen	Stedenbouwkundige verwerking
▪ gebouw 41 - infanteriekazerne Maurits ▪ gebouw 42 - infanteriekazerne J.W.Friso ▪ gebouw 44 - ketelhuis	▪ inpassing; proportionele ruimtereservering maken i.v.m. herbestemmingen ▪ thematisering enclave en mogelijke functiegroep: **Stadspark**: wellness, hotel, wonen, praktijkruimte, horeca, Science Park
▪ eventueel waardestellend onderzoek naar 'Stingerkoepel'	▪ inpassing koepel overwegen

Herbestemming van lineaire kazerne tot appartementencomplex (Limos, Nijmegen)

11B

MAURITS - NOORD

Nu de infanterie was gehuisvest, was het noodzakelijk om ook voor de "bereden artillerie" geschikte huisvesting te bouwen. Even ten noorden van Maurits-Zuid werd in 1908 een nieuw kazernement gerealiseerd, waarschijnlijk wederom naar een ontwerp van J.L.H. van Holk, de indiener van de bouwvergunning. Blikvangers op dit complex vormden een artilleriekazerne en een cavaleriekazerne (voor "twee eskadrons Huzaren"), in 1934 herdoopt tot de Van Essenkazerne en Arthur Koolkazerne.

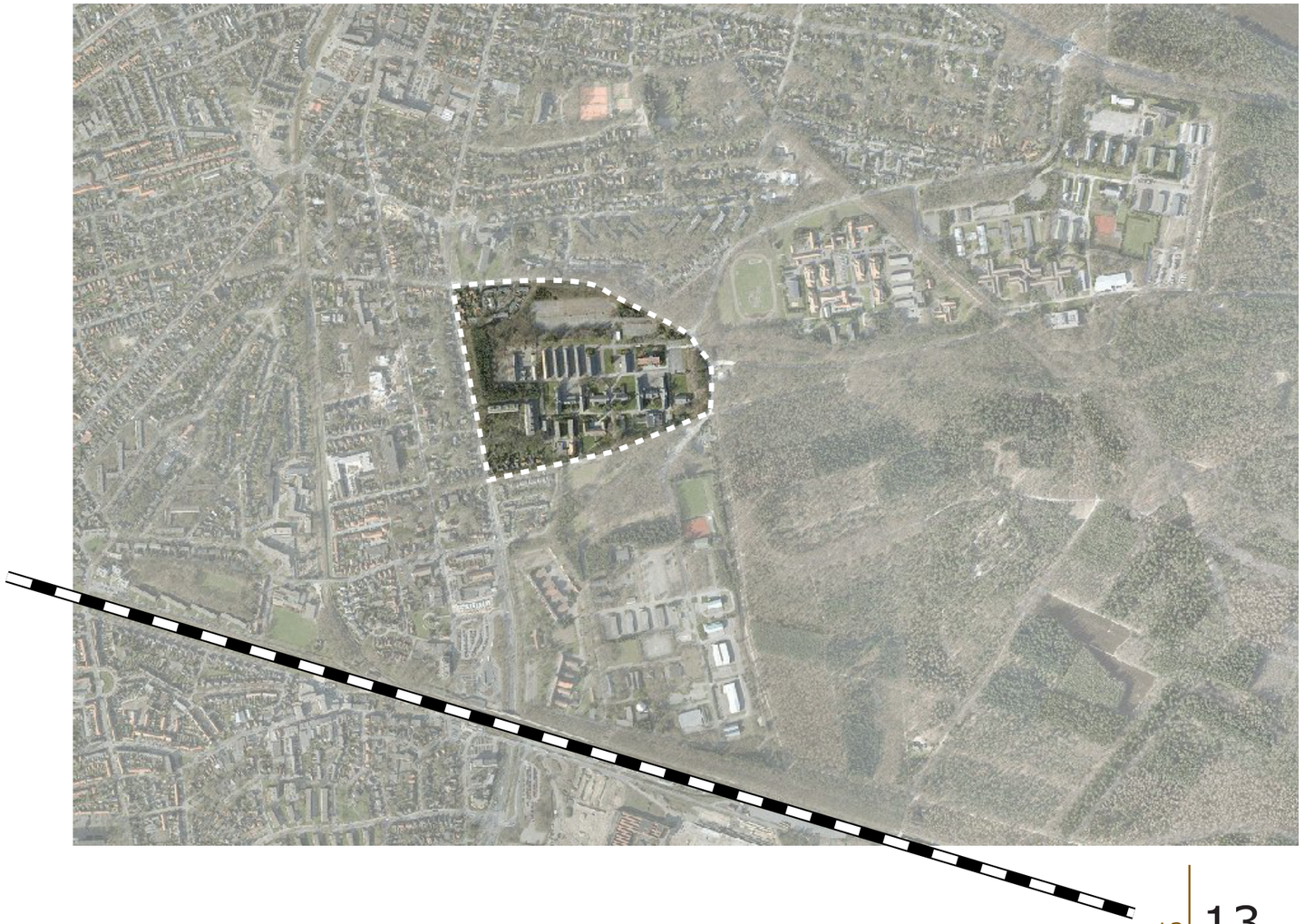

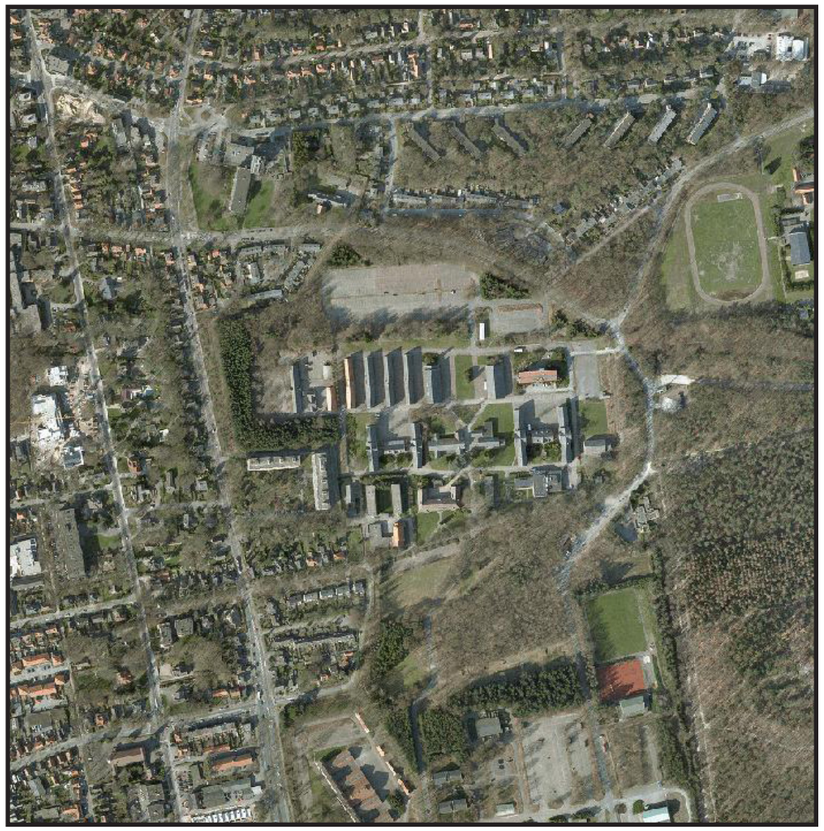

Luchtfoto huidige situatie

Aanvliegfoto vanaf zuidzijde

Situatie 1900

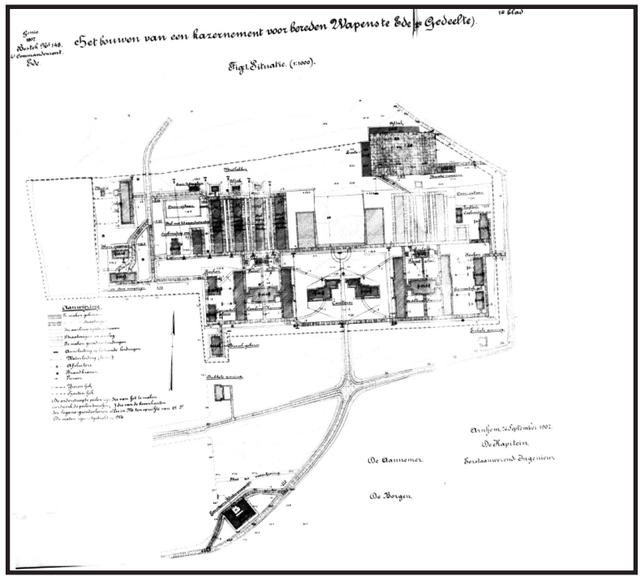

Aanlegtekening

Situatie 1926

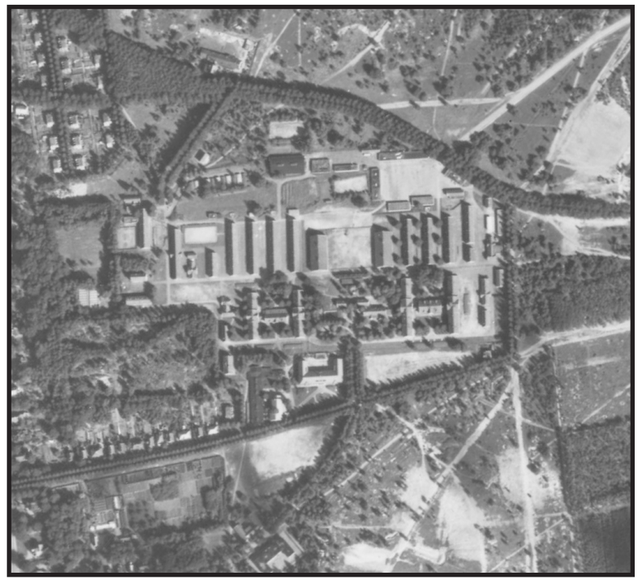

Situatie 1940

Bijzonder en zeldzaam zijn vooral de kazernes die in het gebied tussen Maurits-Zuid en de oostelijke enclaves werden gerealiseerd. In 1908 werd hier een kazernecomplex opgeleverd voor de 'bereden artillerie'. De hoofdgebouwen illustreren een markante overgangsvorm tussen de lineaire bouw en het latere paviljoensysteem en beslaan een H-vormige plattegrond. Dit type garandeert, door de uitvoering met een verlaagd middendeel, meer licht- en luchttoetreding aan de binnenplaatszijde. Zo ontstaat in Nederland een nieuw kazernetype, dat enkel en alleen in Ede wordt uitgevoerd. De gebouwen worden bovendien opgetrokken met invloeden vanuit de bij kazernes weinig voorkomende chaletstijl. Kenmerkend en functioneel gerelateerd aan de artillerie is een aantal opmerkelijke opstallen dat rond de hoofdgebouwen werd gesitueerd, waaronder een bureelgebouw (later marechausseekazerne), manege, hoefsmederij en diverse paardenloodsen. Hoewel meer dan de helft van de bijgebouwen inmiddels is gesloopt, getuigen de bewaard gebleven opstallen nog steeds van de bijzondere taken van de bereden artillerie. Aan dit terrein worden in 1936 de P.L. Bergansiuskazerne toegevoegd en rond 1950 een karakteristiek kantinegebouw. De Bergansius was bedoeld voor de opleiding van reserve officieren van de artillerie, beslaat een zeer weinig voorkomende U-vormige plattegrond en vormt het enige gaaf bewaard gebleven militaire opleidingsinstituut dat in Nederland voor rijksbescherming in aanmerking is gekomen. Ook in deze enclave werd het terrein geëgaliseerd, hetgeen nog vooral ervaarbaar is aan de steilrand ten noorden van de bijgebouwen. Nog sterker dan bij de infanteriekazernes vond een symmetrische inrichting plaats. Als as van symmetrie diende de weg noord-zuid tussen de twee kantinegebouwen, tegelijk de voornaamste toegangsweg die aansloot op de Berkenlaan. De Berkenlaan (gedeeltelijk nieuw) en de Kazernelaan (vrijwel geheel nieuw) ontsloten de enclave op de Stationsweg. Direct grenzend aan de acces werden twee kantinegebouwen opgetrokken. Ter weerszijden daarvan werden de hoofdgebouwen gesitueerd, met de kopse gevels en representatieve voorgelegen plantsoentjes aan de Kazernelaan. Deze zone kende oorspronkelijk een opmerkelijk rijk groen karakter, dat nu nog maar ten dele bewaard is gebleven. Bijgebouwen werden hoofdzakelijk aan de achterzijde neergezet in een zone met aanzienlijk minder groen. De ontsluiting verliep via oost-west georiënteerde wegen. Aan de noordkant werd het terrein van de artilleriekazernes begrensd door de Eikenlaan, al voor de bouw aanwezig.

Ook op dit terrein heeft zowel in de bebouwing als in de structuur in de loop der jaren een voortdurende aanpassing plaatsgevonden. De aanvankelijk vrij grote eenheid in plattegrond is gewijzigd en opgevuld zonder veel rekening te houden met de oorspronkelijke aanleg en indeling. Belangrijke afwijkingen van die symmetrie zien we bij de sloop van alle stallen ter rechterzijde van de middenas, de bouw van de Bergansiuskazerne in 1936 en de sloop van één kantinegebouw ter linkerzijde van de middenas. De vrijwel spiegelsymmetrische opbouw van de oorspronkelijke aanleg raakte hierdoor alsmaar verder verstoord. De oorspronkelijke ontsluitingen zijn ten dele nog bewaard gebleven. Herontwikkeling van het terrein biedt een kans om de vertroebelde aanleg, en dan met name de hier oorspronkelijk zeer nadrukkelijk aanwezige symmetrie in ontsluiting en bebouwing, weer beter in het zicht te brengen en daarbij de bewaard gebleven structurerende lijnen, groenelementen en terreinkenmerken in de planvorming te integreren en/of te versterken.

Historische opbouw en kwaliteiten

Stedenbouwkundige verwerking

Cultuurhistorische bouwstenen	Stedenbouwkundige verwerking
▪ een planmatige en symmetrische opbouw vanuit de voorzijde was de leidende ontwerpgedachte voor de zones 1 en 2	▪ symmetrische opbouw van deze zones wordt versterkt en is leidend bij herinrichting ▪ nieuwe invullingen centraal in zone 1 worden als 'tweelingconcept' uitgevoerd ▪ nieuwbouwen in zone 2 zullen anticiperen op structuur loodsgebouwen
▪ zone 1 onderscheidt zich als de meest representatieve zone, met: a. de hoofdgebouwen 11 en 14, die de tussengelegen (te vervangen) kantinegebouwen in maat en schaal nadrukkelijk overheersen b. oorspronkelijk een rijke (groene) terreinaankleding in de gehele zone	▪ nieuwbouwen centraal in zone 1 ondergeschikt aan de belendende hoofdgebouwen ▪ inpassing alle nog bestaande groenrelicten (waaronder de representatieve perken direct voor de Arthur Kool- en Van Essenkazerne) ▪ de 'versteende' terreininrichting elders in deze zone bij de herinrichting verzachten
▪ zone 2 onderscheidt zich als een functionele zone, met een relatief grote hoeveelheid verstening en minder groen	▪ groenelementen terughoudend toevoegen
▪ een organisch gegroeide en asymmetrische verdichting is de dominante karakteristiek in zone 3	▪ asymmetrische opbouw is leidend bij verdichting zone 3 ▪ open zichtrelaties tussen representatieve voorerven gebouwen 11 en 14 en Kazernelaan worden daarbij gerespecteerd
▪ zone 4 omvat het aanvankelijk onbebouwde, en later informeel bebouwd geraakte, transitiegebied van zone 2 naar de Eikenlaan en de aan de Artillerielaan/Klinkenbergerweg gelegen militaire woningen	▪ verdichting zone 4 informeel en asymmetrisch ▪ herinrichting kan de ruimtelijke scheiding tussen militaire woningen en het kazernecomplex verzachten
▪ steilrand zone 4 herinnert aan de plaatselijke egalisering van het oorspronkelijk geaccidenteerde terrein	▪ steilrand inclusief beplanting inpassen en accentueren
▪ markante oorspronkelijke entree naar het complex (hekwerk, pijlers, lantaarns, wachthuisjes) is thans geheel verdwenen	▪ toegang tot het voormalige artilleriecomplex zal (stedenbouwkundig / architectonisch / conceptueel) opnieuw worden geaccentueerd
▪ voormalige drafbaan in centrum van de aanleg / aan het einde van de acces herkenbaar houden	▪ nieuw open centraal pleintje als verblijfsgebied ▪ herstel van de Y-vormige structuur van deze acces
▪ overige bewaard gebleven structurerende lijnen, groenelementen en terreinkenmerken integreren en/of te versterken	▪ De Kazernelaan, Berkenlaan en acces met laanbegeleidende beplantingen worden ingepast

Opstallen	Stedenbouwkundige verwerking
zone 1: ▪ Gebouw 11 - artilleriekazerne Arthur Kool ▪ Gebouw 14 - artilleriekazerne Van Essen zone 2: ▪ Gebouw 27 - hoefsmederij ▪ Gebouw 28 - magazijn ▪ Gebouw 21 - Cavalerie-rijloods ▪ Gebouwen 22-26 (5 paardenstallen) zone 3: ▪ Gebouw 5 - Bergansiuskazerne ▪ Gebouw 8 - kantine ▪ Bureelgebouw (marechaussekazerne)	▪ inpassing; proportionele ruimtereservering maken i.v.m. herbestemming ▪ thematisering enclave en mogelijke functiegroep: **Campus**: kunst, cultureel, bedrijfsruimten, kantoren, horeca, zalenverhuur

Herbestemming van loodsgebouw tot galerie/ horeca (Rotterdam)

Herbestemming van manege tot gynasium (Leeuwarden)

ELIAS BEECKMAN

Tussen de kazernes op Maurits-Zuid en Simon Stevin is de Elias Beeckman Kazerne gelegen. Deze kazernes zijn vanaf 1938 gerealiseerd en opvallend gaaf bewaard gebleven. Naar ontwerp van Boost is de Elias Beeckman kazerne een van de zestien kazernecomplexen in Nederland van eenzelfde typologie. De Elias Beeckman kazerne heeft een strakke opbouw met als centraal hart een appèlplaats. Om deze appèlplaats zijn de legeringsgebouwen en een keukengebouw gelegen.

Luchtfoto huidige situatie

Aanvliegfoto vanaf oostzijde

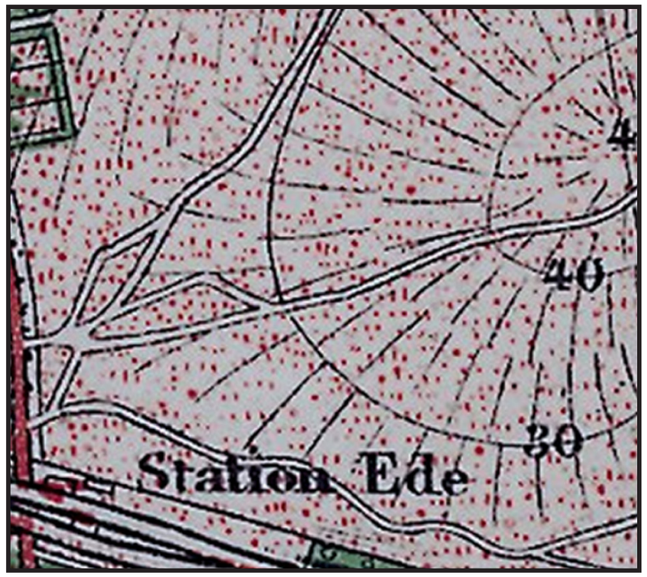

Situatie 1900

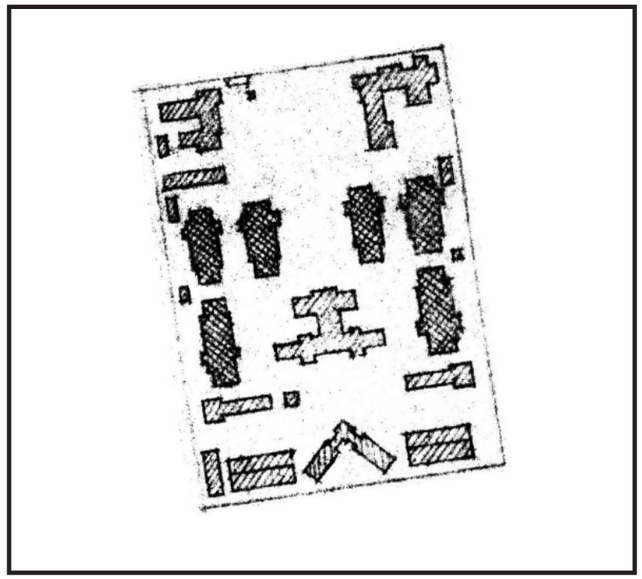

Aanlegtekening 1938

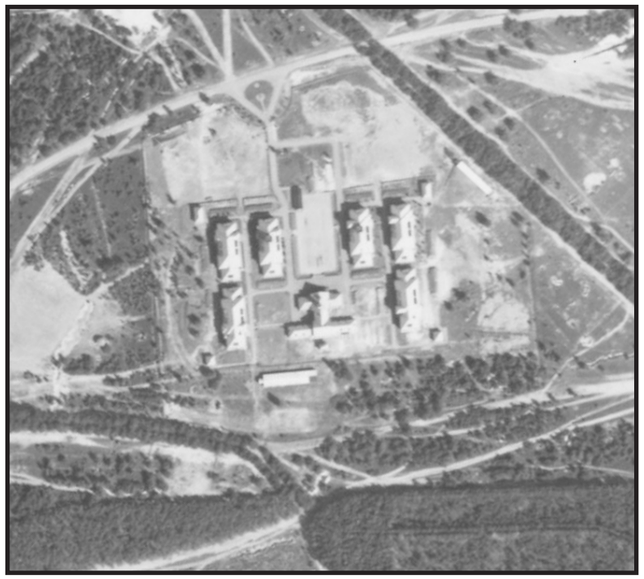

Situatie 1944

Situatie 1958

Het bevorderen van de hygiëne en het optimaliseren van lucht- en daglichttoetreding blijkt een drijfveer om in de kazernebouw nog meer functies ruimtelijk van elkaar te gaan scheiden. De jongste kazernecomplexen in het plangebied, de noordelijk gesitueerde Elias Beeckman- en Simon Stevinkazerne, illustreren de eindfase van dit proces: ze worden opgetrokken in zuivere paviljoenbouw. Bij dit type is de transformatie voltooid van een pakhuis van mensen en functies, tot een verzameling functionele gebouwen op een samenhangende plattegrond. De afzonderlijke gebouwen worden op een overzichtelijke manier gerangschikt aan, of rondom een centrale appèlplaats of gemeenschappelijk binnenterrein, hoewel de stedenbouwkundige invulling en landschappelijke aankleding van Beeckman en Simon Stevin onderling sterk verschillen. Paviljoenbouw is in Nederland veelvuldig toegepast.
De Beeckmankazerne is vanaf 1938 gerealiseerd naar een ontwerp van Kapitein A.G. Boost. Het is één van de zestien kazernecomplexen in Nederland die in twee varianten op een standaardontwerp is gebouwd, maar tot op heden wel opvallend gaaf bewaard is gebleven.

Ook de Elias Beeckmankazerne is aangelegd op een oorspronkelijk geaccidenteerd terrein, thans nog goed waarneembaar aan de noordwestelijke randen van het terrein. De oorspronkelijke entree bevond zich aan de Nieuwe Kazernelaan aan de noordwestzijde. De plattegrond wordt geleed door een aantal oost-west en noord-zuidassen van praktisch allemaal verschillende lengte. Opmerkelijk is dat vrijwel iedere zichtas eindigt op een kop- of langsgevel van een gebouw, hetgeen de plattegrond ondanks de gedeeltelijke symmetrie, een subtiele speelsheid verleent. De drie gebouwen ten noorden van het exercitieterrein werden pas na de oorlog toegevoegd en verluchten en verlevendigen door hun afwijkende verschijningsvormen de strengheid van de aanleg nog meer.
Van de oorspronkelijke groenaanleg springen vooral de gazons en perken in het oog, waarmee de individuele gebouwen werden omzoomd. Deze groenaanleg is samen met de smalle stoepen rond de gebouwen bepalend voor de karakteristieke verankering van de gebouwen. Incidenteel kwamen perken ook voor in de ‘openbare ruimte’. Verder stonden er enkele solitaire hogere opgaande bomen en was de appèlplaats omzoomd met een grastalud en een haag.

De bebouwing en de structuren op dit terrein zijn in de loop der jaren opmerkelijk gaaf bewaard gebleven. De opvulling van het terrein met nieuwbouw vond vrijwel geheel buiten de oorspronkelijke aanleg plaats. Wel is de oorspronkelijke entree vanuit de Nieuwe Kazernelaan aan de noordzijde momenteel verplaatst naar de oostzijde. De hier oorspronkelijk gelegen rotonde met wachthuisjes en entreehek zijn nu verdwenen. Het verplaatsen van de entree heeft ertoe geleid dat de eerste kennismaking met het complex nu verloopt via de oostzijde van het terrein. Behalve de bebouwing en meeste structuurlijnen is ook de groenaanleg in het algemeen zeer herkenbaar bewaard gebleven. Waarschijnlijk is er uit kostenoverwegingen voor gekozen de perken minder gevarieerd te beplanten. Het gazon op het talud rond de appèlplaats heeft plaatsgemaakt voor lage beplanting en de gesloten coniferenzoom voor een ‘open zoom’ met loofbomen. De appèlplaats is daardoor thans minder afgescheiden van de openbare ruimte. Herontwikkeling van het terrein biedt een kans om de aanwezige aanleg te consolideren en enkele vertroebelde onderdelen (oorspronkelijke entree noordzijde, opnieuw accentueren van de centrale appèlplaats) te versterken. Bewaard gebleven ontsluitingen, groenelementen en terreinkenmerken kunnen zorgvuldig worden geïntegreerd. Maar het principe van op een samenhangende plattegrond en rond een gemeenschappelijk terrein gesitueerde opstallen kan ook leidend zijn voor de nieuwe toevoegingen aan het gebied.

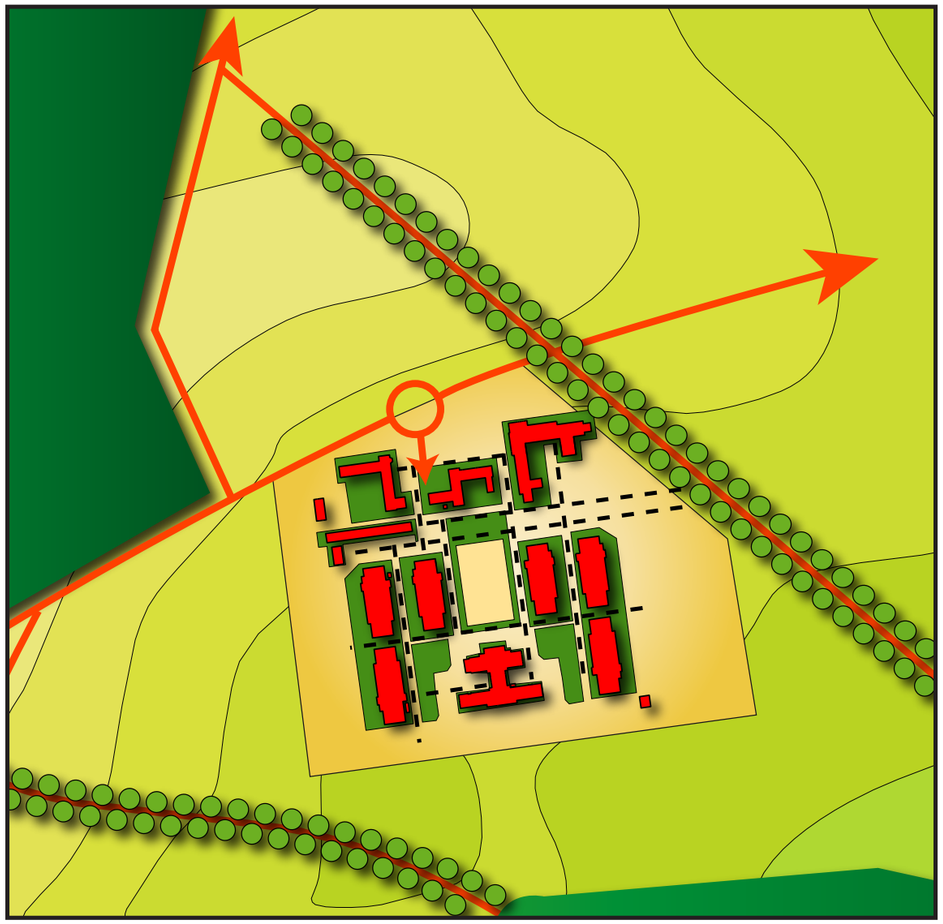

Historische opbouw en kwaliteiten

Historische kaart: bebouwing verwijderd
Verwerking: bouwvlakken toegevoegd, entree aangepast, oranje vlek verkleind

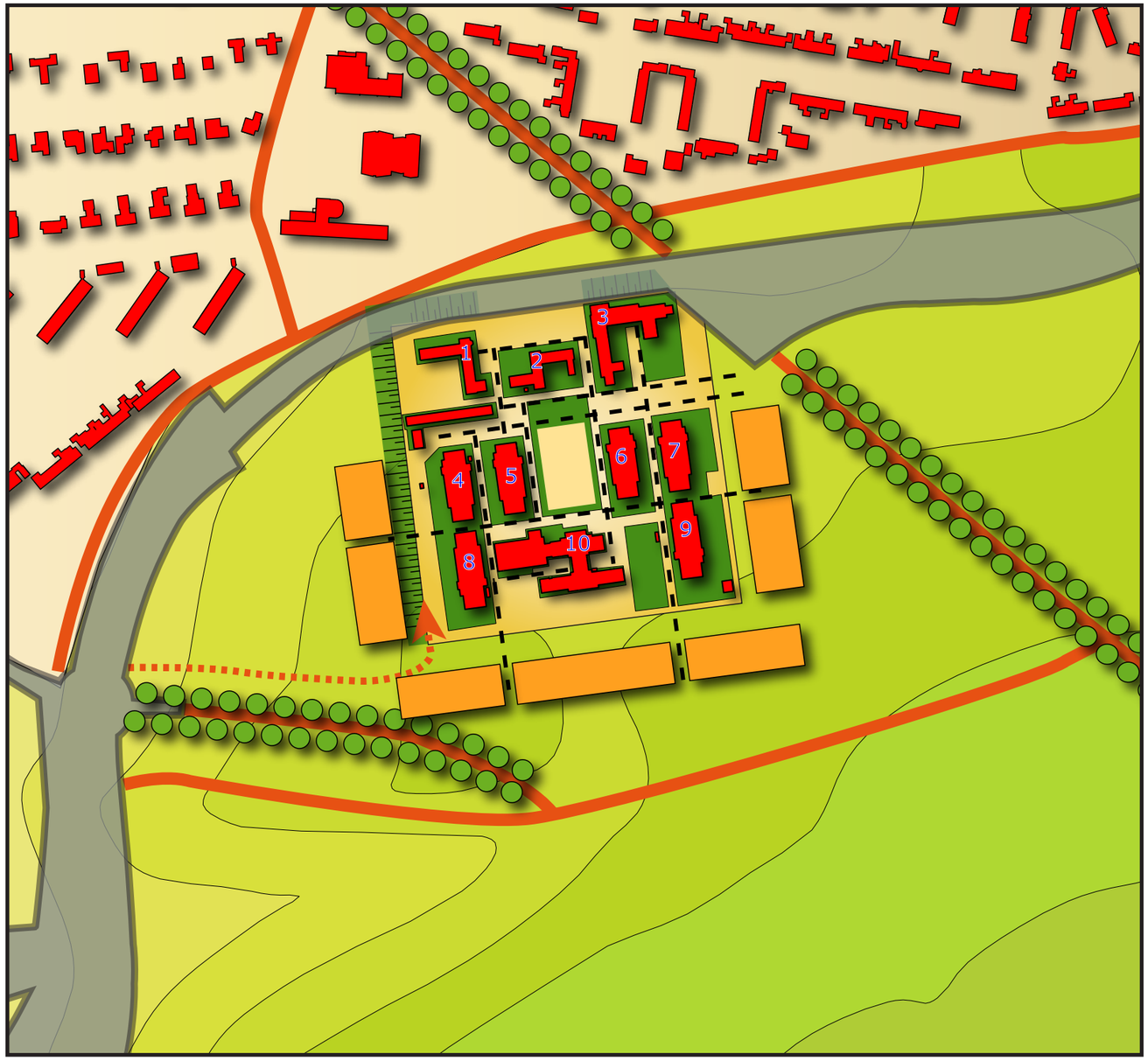

Stedenbouwkundige verwerking

Cultuurhistorische bouwstenen	Stedenbouwkundige verwerking
▪ paviljoensysteem: voormalige appèlplaats met omliggende bebouwing herkenbaar houden, met behoud van openheid en (vervangende kopie) gedenkteken leeuw	▪ nieuw open plein als verblijfsgebied, gedenkteken inpassen ▪ afzoming appelplaats accentueren middels toekomstige groenaanleg
▪ steilrand herinnert aan de plaatselijke egalisering van het oorspronkelijk geaccidenteerde terrein	▪ bestaande hoogteverschillen worden ingepast en door de aanleg van de Parklaan nog versterkt
▪ respecteren ontwerpgerelateerde subtiliteiten in de aanleg	▪ inpassing wegenstelsel en karakteristieke terreinaanleg (perken, gazons, terrassen, erfafscheidingen, stoepen)
▪ markante oorspronkelijke entree naar het complex (rotonde, groenaanleg, hekwerk, lantaarns, wachthuisjes) is momenteel geheel verdwenen	▪ toegang tot het complex zal (stedenbouwkundig / architectonisch / conceptueel) zo mogelijk opnieuw worden geaccentueerd
▪ karakteristieken van het paviljoensysteem (rond een gemeenschappelijk terrein gesitueerde opstallen) nader benutten	▪ ensemble blijft herkenbaar als autonoom complex

Opstallen	Stedenbouwkundige verwerking
▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (1) kazernegebouw met cellen ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (2) wachtgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (3) kantinegebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (4) legeringsgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (5) legeringsgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (6) legeringsgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (7) legeringsgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (8) legeringsgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (9) legeringsgebouw ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - (10) keuken met mess ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - gebouw 7 (loodsgebouw) ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - gebouw 9 (loodsgebouw) ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 Beeckman - gebouw x (toiletgebouw)	▪ inpassing; proportionele ruimtereservering maken i.v.m. herbestemming ▪ thematisering enclave en mogelijke functiegroep: **Dorp**: Zorg, Sport, Health, Woon/Werk, Kantoren

V.l.n.r.:
• Herbestemming legeringsgebouw tot openbare basisschool (Gen. de Bons, Grave)
• Herbestemming legerinsgebouw tot peuterspeelzaal (C. Heijligerskazerne, Bergen op Zoom)
• Herbestemming legeringsgebouw tot appartementencomplex, (Johan van den Kornputkazerne, Steenwijk)

SIMON STEVIN

De meest noordelijke kazerne in de Veluwse Poort betreft de Simon Stevin kazerne. De Duitsers hebben de kazerne afgebouwd en herdoopten het complex tot Langenbergkaserne. De meest karakteristieke gebouwen zijn aan de centrale defileerplaats gelegen, veelal in een soort noord-zuid georiënteerde strokenbouw waartussen zich veel groen bevindt. Deze gebouwen wijken qua opzet licht af van de gebouwen op het Elias Beeckmancomplex, maar zijn eveneens opgetrokken in een zakelijk-expressionistische bouwtrant.

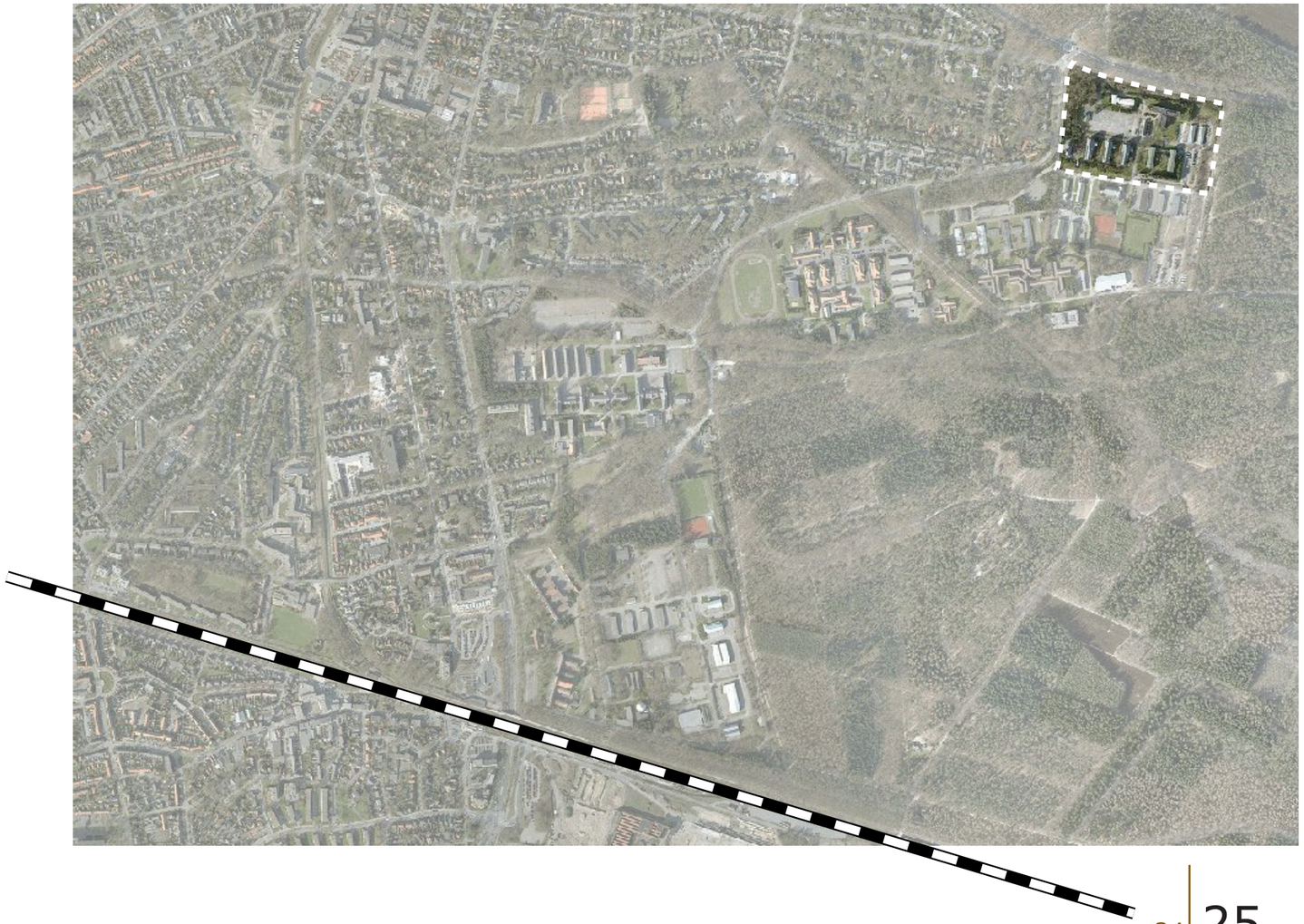

Luchtfoto huidige situatie

Aanvliegfoto vanaf noordzijde

Legeringspaviljoens aan de Arnhemseweg, foto uit 1962

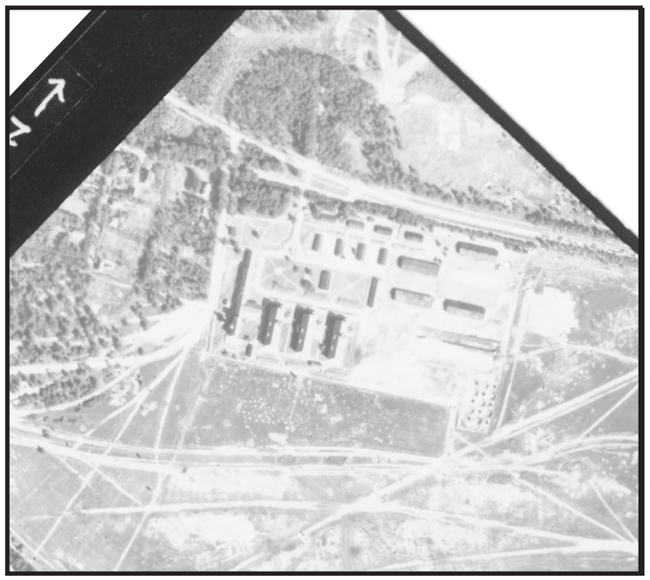

Situatie 1944

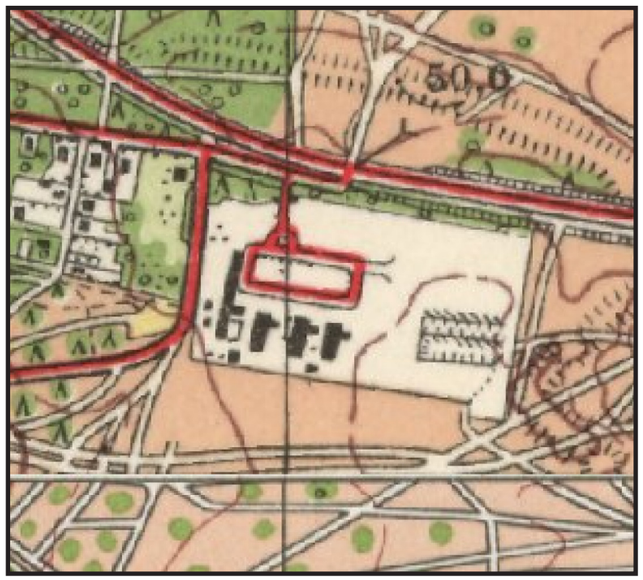

Situatie 1951

Tegelijkertijd met het Elias Beeckman kazernecomplex werd ook het Simon Stevin kazernecomplex gebouwd. Naast de zestien Boostkazernes moesten in Nederland nog acht kazernes worden gerealiseerd voor onder meer genie, motorartillerie en cavalerie. Hiertoe behoort de Simon Stevin, destijds bestemd voor het twaalfde regiment motorartillerie uit Naarden. De kazerne werd gebouwd op de garnizoensdefileerplaats op de Langenberg. De Duitsers hebben de kazerne afgebouwd en herdoopten het complex tot "Langenbergkaserne". De meest karakteristieke gebouwen zijn aan de centrale defileerplaats gelegen, veelal in een soort noord-zuid georiënteerde strokenbouw waartussen zich veel groen bevindt. Deze gebouwen wijken qua hoofdopzet licht af van de gebouwen op het Elias Beeckmancomplex, maar zijn eveneens opgetrokken in een zakelijk-expressionistische bouwtrant.

Van een pakhuis van mensen en functies ontwikkelde de kazerne zich op deze manier langzaam tot een verzameling functionele gebouwen op een samenhangende plattegrond. Het bevorderen van de hygiëne wordt vaak als drijfveer tot het scheiden van functies aangemerkt. Een van de eerste voorbeelden van volledige paviljoenbouw was de bouw van de Kromhoutkazerne in Utrecht (1910). Vanaf die tijd vond nog vrijwel uitsluitend paviljoenbouw plaats. Binnen het plangebied vormen het Elias Beeckman kazernecomplex en het Simon Stevin kazernecomplex exponenten van dit type. De gebouwen zijn op een overzichtelijke manier gerangschikt aan of rondom een centrale appèlplaats of defileerterrein. Wegens de grotere eenheid in bebouwing en structuur is de Elias Beeckman een gaver bewaard gebleven exempel van het solitaire paviljoensysteem.

De oorspronkelijke toegang tot het complex bevond zich aan de noordzijde van het terrein, aan het einde van de Nieuwe Kazernelaan. Ook dit is een vrij decentrale locatie om het complex binnen te komen. Vanaf deze entree wordt de oorspronkelijke stedenbouwkundige structuur echter in één oogopslag duidelijk. De entreeweg loopt over in een kleine rotonde, waarin een vlaggenstoel was geplaatst. Daarachter ontvouwt zich het haaks op de entreeweg gesitueerde grote defileerterrein. In tegenstelling tot het Elias Beeckmancomplex wordt het binnenterrein hier niet met (voornamelijk) langsgevels van omliggende gebouwen afgezoomd. De oudste opstallen, waaronder drie grote legeringsgebouwen, zijn in strookverkaveling met strakke noord-zuid oriëntatie aan het defileerterrein gesitueerd, waar ze zich met hun kopgevels nadrukkelijk presenteren. Zij zijn alle gelegen aan de zuidzijde van het defileerterrein en vanaf de oude entree onmiddellijk waarneembaar. Omdat deze gebouwen (hier drielaags) hoger oprijzen dan bij de Elias Beeckman, en daarnaast bebouwing aan de west-, oost-, en noordzijde van het defileerterrein (in eerste aanleg) afwezig was of veel lager werd opgetrokken, is de eerste aanblik en impressie van het Simon Stevincomplex een volledig andere dan die van de Elias Beeckman, ook al zijn de oudbouwen in een vergelijkbare zakelijk-expressionistische stijl opgetrokken.

Een ander belangrijk verschil ligt in het feit dat het hier niet gaat om een complex dat in overwegend één bouwfase tot stand is gekomen. In de oorlog (de Duitsers bouwden de kazerne af) en daarna zijn vele gebouwen en structuren aan het complex toegevoegd, waardoor er hier veeleer sprake is van een organisch gegroeid kazernecomplex. Van enige symmetrie in bebouwingsstructuur of ontsluiting is daardoor geen sprake. Ook de groenaanleg is daardoor zeer divers. Tussen de legeringsgebouwen bevinden zich groene zones met plantenborders, gazons en hoog oprijzende boomgroepen. Vóór de legeringsgebouwen lag een lange oost-west as, van het defileerterrein afgescheiden door een even lange horizontale strook met diverse groenperken. De structuur van de groenaanleg rond opstallen die kort daarna werden gerealiseerd, zoals het kantinegebouw onmiddellijk ter linkerzijde van de ingang, is vergelijkbaar met die op het Elias Beeckmancomplex. Ten zuidoosten van het complex werd later een stormbaan aangelegd.

Historische opbouw en kwaliteiten

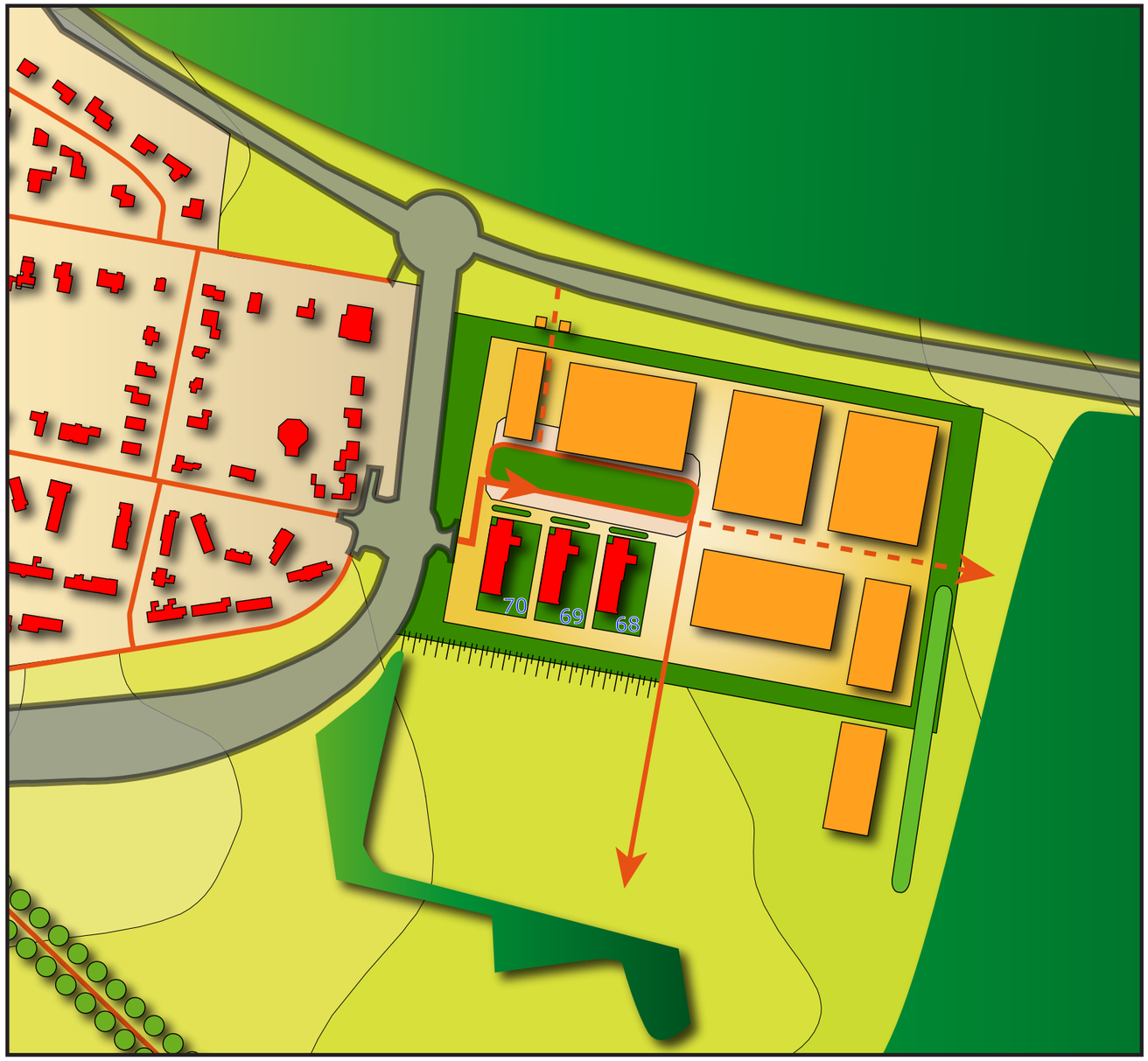

Stedenbouwkundige verwerking

Cultuurhistorische bouwstenen	Stedenbouwkundige verwerking
▪ waarde paviljoensysteem: voormalig binnenterrein met omliggende bebouwing herkenbaar houden, met (gedeeltelijk) behoud van openheid	▪ inpassing (gedeelte) binnenterrein met omliggende oudbouwen ▪ voor herontwikkeling wordt aansluiting gezocht bij de oudste ontwerpopzet; ontwerpend onderzoek naar strookverkavelingsvarianten gesitueerd aan een stedelijk plein
▪ vrij open structuur, waarvan de oudste opstallen een strakke noord-zuid oriëntatie kennen met de kopgevels georiënteerd aan een gedeeltelijk omsloten binnenterrein ▪ het totale complex geeft een wat diffuus beeld, aangezien het niet in één bouwfase tot stand gekomen, maar organisch is gegroeid	▪ door nieuwe bebouwing wordt het voormalige defileerterrein 'ingekrompen en afgemaakt'
▪ markante oorspronkelijke entree naar het complex (hekwerk, lantaarns, wachthuisjes) is momenteel geheel verdwenen ▪ beleving / architectonische kennismaking complex het sterkst vanaf de oorspronkelijke toegang aan de noordzijde van het terrein (provinciale weg)	▪ toegang tot het complex, zal (stedenbouwkundig / architectonisch / conceptueel) opnieuw worden geaccentueerd ▪ oorspronkelijke entree en historische ontsluiting worden gerevitaliseerd en zo mogelijk functioneel (evt. langzaam verkeer) hersteld
▪ historische groenaanleg tussen en direct vóór de oudbouwen	▪ inpassing / groene transformatie
▪ stormbaan	▪ transformatie / inpassing
▪ karakteristieken van het paviljoensysteem (rond een gemeenschappelijk element gesitueerde opstallen) nader benutten	▪ bijvoorbeeld: - villabebouwing oriënteren rond een gemeenschappelijk 'binnenbos'

Opstallen	Stedenbouwkundige verwerking
▪ Nieuwe Kazernelaan 2 S. Stevin - gebouw 68 (legeringsgebouw) ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 S. Stevin - gebouw 69 (legeringsgebouw) ▪ Nieuwe Kazernelaan 2 S. Stevin - gebouw 70 (legeringsgebouw)	▪ inpassing; proportionele ruimtereservering maken i.v.m. herbestemming ▪ thematisering enclave en mogelijke functiegroep: **Veluwe Park**: kantoren, woon/ werkcomplexen, klinieken, onderzoeksbureaus

• Herbestemming legeringsgebouw tot basisschool (Emmeloord)